

<http://rumchten.rsl.ru/2009/ru/upload/doc/1229622316.doc>. – Дата доступа: 10.06.2009.

4. **Степанов, В. К.** Формирование полнотекстовых коллекций в Интернет: опыт библиотек России / В. К. Степанов // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : материалы конф. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2009/disk/128.pdf>. – Дата доступа: 10.09.2009.

5. **Усова, Т.** Использование популярных Web 2.0 технологий в работе библиотечной системы университета Альберты / Т. Усова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : материалы конф. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2009/disk/23.pdf>. – Дата доступа: 10.09.2009.

6. **Фесенко, К.** Тенденции развития электронных ресурсов и их влияние на читателей и библиотеки. Зарубежный опыт / К. Фесенко // Электронные библиотеки [Электронный ресурс]. – 2006. – Том 9. – Вып. 3. – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/2005>. – Дата доступа: 10.06.2009.

7. **Шibaева, Е.** Инновации Web 2.0 в библиотеках / Е. Шibaева // Библиотечные штучки [Электронный ресурс]. – 2008. – 30 июня. – Режим доступа: http://library-items.blogspot.com/2008_06_01_archive.html. – Дата доступа: 17.09.2009.

Яцвіч М.А. (Мінск)

ЭЛЕКТРОННЫЯ БІБЛІЯТЭКІ ЯК АБ'ЕКТ Вывучэння

Стварэнне і падтрымка электронных бібліятэк (ЭБ) разглядаецца як адзін з асноўных кірункаў сучаснага развіцця бібліятэчнай справы. Сёння цяжка знайсці бібліятэку, у якой бы адсутнічалі паўнатэкставыя і іншыя электронныя дакументы. Супрацоўнікі гэтых устаноў актыўна займаюцца алічбоўкай фондаў. Ствараюцца электронныя калекцыі дакументаў, атрыманых з Інтэрнэту. Забяспечваецца доступ да іх карыстальнікаў. У свеце існуе мноства электронных бібліятэк. Пачала функцыянаваць сусветная электронная бібліятэка.

Тэхналогіі праектавання, стварэння, фарміравання, захоўвання і выкарыстання ЭБ вывучаюць студэнты розных універсітэтаў (кожны па свайму профілю), у тым ліку і універсітэтаў культуры і мастацтваў, якія рыхтуюць бібліятэчных работнікаў. Нягледзячы на тое,

што само паняцце «электронная бібліятэка» да гэтага часу яшчэ да канца не аформілася і не з'яўляецца ўстойлівым. ЭБ сталі неад'емнай часткай вучэбных планаў і праграм дысцыплін, праграм вытворчай практыкі. Безумоўна, у апошні час у тэорыі і практыцы прыйшло разуменне таго, што стварэнне ЭБ – гэта не толькі дастаткова простая працэдура алічбоўкі тэкстаў дакументаў (ды і яна не зусім простая), але складаная комплексная праблема: праграмна-тэхнічная, інфармацыйна-лінгвістычная, тэхналагічная, метадычная, арганізацыйна-прававая. Змест адукацыйных праграм па вывучэнню ЭБ залежыць таксама ад мэт і падыходаў да іх стварэння, віду і месца аб'екта, які ствараецца, асаблівасцей выкарыстання.

Але, перш за ўсё, трэба вызначыцца, як мы разумеем ЭБ. У літаратуры існуе мноства дэфініцый. У дачыненні да навучання бібліятэчных работнікаў пад электроннай бібліятэкай будзем разумець тэлекамунацыйную бібліятэчна-інфармацыйную сістэму, што дазваляе збіраць, ствараць, захоўваць і эфектыўна выкарыстоўваць разнастайныя электронныя інфармацыйныя рэсурсы (калекцыі электронных дакументаў – паўнатэкставых, графічных, мультымедычных, гібрыдных і інш.; першасных і другасных) уласнай ці знешняй генерацыі, якія павінны быць даступнымі ў зручным для карыстальніка выглядзе праз лакальныя, карпаратыўныя і глабальныя камп'ютэрныя сеткі.

Электронныя бібліятэкі часта неабгрунтавана абагульняюцца з усім Інтэрнэтам, інфармацыйныя рэсурсы якога, як вядома, адрозніваюцца хаатычнасцю, неарганізаванасцю, бязадраснасцю. Электронныя бібліятэкі, наадварот, вынік спецыяльна адабраных і ўпарадкаваных дакументаў (файлаў), што адпавядаюць інфармацыйным патрэбнасцям карыстальнікаў пэўнай бібліятэкі. У той жа час ЭБ – частка сеткавага рэсурсу, які можа быць размешчаны ў Інтэрнэце, але можа быць і не размешчаны (выкарыстоўвацца лакальна). Электронная бібліятэка – гэта толькі электронны сегмент сярод усіх інфармацыйных рэсурсаў традыцыйнай бібліятэкі. Таму выкарыстанне выразу тыпу «ў нашай бібліятэцы створана электронная бібліятэка дысертацый», на наш погляд, з'яўляецца не зусім карэктным. Лепш сказаць «у нашай бібліятэцы ёсць база даных дысертацый». Іншая справа, калі ЭБ ствараецца не ў бібліятэцы, тады, магчыма, можна сказаць «у ВАКу ёсць электронная бібліятэка дысертацый».

Электронныя бібліятэкі, як і традыцыйныя бібліятэкі, можна класіфікаваць па самых розных прыметах: прызначэнні галіновай прына-

лежнасці; відах дакументаў, якія яны ўтрымліваюць; маштабнасці доступу да іх і г. д. Разам з тым ЭБ часцей за ўсё падраздзяляюць на дзве асноўныя групы: 1) статычныя (офлайн), якія прадстаўляюць сабой, у асноўным, сукупнасць CD-ROMаў; 2) дынамічныя (онлайн), даступныя праз Інтэрнэт.

Камплектаванне першых мала чым адрозніваецца ад комплектавання бібліятэк друкаванымі выданнямі. У дынамічных ЭБ размяшчаюцца не толькі электронныя копіі поўных тэкстаў дакументаў, але і онлайнавыя выданні (e-only), якія не сканіраваліся з папяровага дакумента. Онлайнавыя выданні могуць у любы час знікнуць з сервера, змяніць свой змест і выгляд і г. д. Каб не згубіць іх, многія краіны свету (Нарвегія, Канада, Польшча і іншыя) займаюцца архіўным захаваннем такіх дакументаў, уключаюць іх у свае нацыянальныя дэпазітарыі, уводзяць у дзеянне Закон аб абавязковым экзэмпляры электронных дакументаў (у тым ліку і онлайнавых) для буйнейшых бібліятэк.

Як вядома, існуюць па меншай меры чатыры асноўныя падыходы да стварэння ЭБ:

1. Стварэнне агульнага сеткавага рэсурсу на файл-серверы з дапамогай стандартных сродкаў аперацыйных сістэм (Window, Linux і іншых) у лакальнай (карпаратыўнай) сетцы бібліятэкі (установы).

2. Размяшчэнне электронных калекцый дакументаў на сайце (партале) бібліятэкі (установы) з вольным ці аўтарызаваным доступам, якія будуцца з выкарыстаннем сучасных сістэм кіравання зместам (Content Management System, CMS).

3. Стварэнне ЭБ на базе сучасных стандартных сродкаў арганізацыі дакументазвароту (напрыклад, Microsoft SharePoint Server ці Xerox Documentum).

4. Стварэнне ЭБ як адной з падсістэм (кампанента) аўтаматызаванай бібліятэчна-інфармацыйнай сістэмы (АБІС). Такія кампаненты ўжо рэалізаваны ў многіх сучасных АБІС (МАРК-SQL, Лібэр, ІРБІС).

Кожны з названых падыходаў мае свае станоўчыя і адмоўныя бакі, але чацвёрты лічыцца найбольш сучасным, прадукцыйным і эканамічным для выкарыстання ў бібліятэках [1, 2, 3]. Распрацаваныя праграмныя рашэнні поўнасю інтэграваны ў АБІС і даюць магчымасць выкарыстоўваць у межах сістэмы адзіны зручны web-інтэрфейс для карыстальнікаў і бібліятэкараў.

Напрыклад, у адной з найбольш папулярных у апошні час, у тым ліку і ў Беларусі, бібліятэчнай сістэме MAPK-SQL ёсць спецыяльны кампанент, які атрымаў назву «Макрааб'екты». З яго дапамогай можна вызначаць розныя аб'екты і прыпісваць іх да бібліяграфічных запісаў. У кампаненце існуе двухузроўневы доступ да такіх аб'ектаў. Карыстальнікі спачатку знаходзяць неабходныя бібліяграфічныя апісанні ў электронным каталозе бібліятэкі, а затым атрымліваюць доступ да макрааб'екта, які прыпісаны да пэўнага бібліяграфічнага апісання. Гэта адбываецца дзякуючы наяўнасці ў фармаце бібліяграфічнага запісу АБІС поля URL. Прытым каталагізатару непатрэбна запаўняць гэта поле, а дастаткова толькі ўказаць факт наяўнасці поўнага тэксту ў бібліяграфічным апісанні. Такім чынам, ажыццяўляецца ўстанаўленне сувязі з паўнатэкставым дакументам. Доступ да электронных дакументаў забяспечваецца тымі ж сродкамі, з дапамогай якіх ён быў створаны: паўнатэкставыя дакументы – рэдактарам тэкстаў, графічныя аб'екты – графічным рэдактарам, аўдыёвідэаінфармацыя – праграмай, з дапамогай якой можна праглядаць і праслухоўваць дадзеныя інфармацыйныя рэсурсы. Бібліяграфічнаму запісу можна прыпісваць любую колькасць макрааб'ектаў.

Для прадстаўлення аўтарызаванага доступу чытачоў да макрааб'ектаў ствараюцца ўліковыя запісы і прызначаюцца правы ў сістэме. Для аўтэнтыфікацыі і аўтарызацыі карыстальніка выкарыстоўваецца тая самая інфармацыя аб чытачы, якая ўжо існуе ў АБІС (штрыхкод, прозвішча, імя, група чытачоў і г. д.).

Такім чынам, апісаная тэхналогія, у адрозненне ад трох першых падыходаў да стварэння ЭБ, выключае неабходнасць дваінога ўводу бібліяграфічных апісанняў і даных карыстальнікаў, забяспечвае прамы пераход з электроннага каталога да электронных копій выданняў, аўтаматычную падтрымку цэласнасці спасылак на электронныя дакументы. Таксама вырашаецца задача надзейнага цэнтралізаванага захоўвання дакументаў, праблема абароны дакументаў ад капіравання, а працэсы стварэння, апрацоўкі і загрузкі дакументаў у так званую ЭБ ажыццяўляюцца па адной схеме і ў адпаведнасці з адзінай тэхналогіяй функцыянавання АБІС. Электронныя бібліятэкі інтэгруюцца ў сістэму традыцыйнай бібліятэкі і больш не супрацьпастаўляюцца АБІС.

Менавіта гэты падыход кладзецца ў аснову пры вывучэнні тэхналогіі стварэння ЭБ у БДУ культуры і мастацтваў у рамках інтэграванай вучэбнай дысцыпліны «Аўтаматызаваныя бібліятэчна-інфармацыйныя сістэмы» (раздзел «Электронныя бібліятэкі як падсістэмы

АБИС»), яка викладає студентам усіх спеціалізацій на спеціальності «Бібліотечнознавство і бібліографія». Практичні навички формуються на лабораторних занятках у асяродді АБИС MAPK-SQL.

Акрамя таго, у межах напругу «АБИС» азначанай спеціальнасці вивучаецца асобны курс, які так і называецца «Электронны бібліятэкі». У ім падрабязна разглядаюцца тэрміналагічныя праблемы; этапы, асноўныя падыходы да стварэння ЭБ; алічбоўка дакументаў; структура, распрацоўка кантэнту ЭБ; праграма-тэхнічнае забеспячэнне ЭБ; праблемы аўтарскага права ў дачыненні да ЭБ.

Асобныя аспекты ЭБ вивучаюцца таксама ў такіх агульнапрафесійных дысцыплінах, як «Дакументалогія» (паняцце, асаблівасці і віды электронных інфармацыйных рэсурсаў, класіфікацыя электронных дакументаў), «Бібліотечнознавства» (паняцце ЭБ); спецыяльных дысцыплінах – «Бібліятэчны фонд» (выкарыстанне ЭБ для камплектавання бібліятэчных фондаў), «Каталагізацыя дакументаў» (бібліографічнае апісанне электронных дакументаў у фармаце BelMARC), «Інфармацыйныя рэсурсы» (характарыстыка ЭБ і электронных інфармацыйных рэсурсаў па розных навуковых комплексах; пошук дакументаў у адпаведных ЭБ; апрацоўка дакументаў і стварэнне тэматычных (галіновых) баз даных; выкарыстанне ЭБ у інфармацыйным забеспячэнні).

У выкладанні ўсіх аспектаў ЭБ вельмі важнымі з'яўляюцца ўлік міжпрадметных сувязей у розных дысцыплінах, а таксама паслядоўнасць праходжання гэтых дысцыплін.

ЛІТАРАТУРА

1. **Воройский, Ф. С.** Организационно-технологическое обеспечение работ по созданию контента ЭБ в АБИС // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : материалы конф. «Крым-2008». – Москва : ГПНТБ России, 2008. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2008/disk/002.pdf>. – Загл. с экрана.

2. **Воройский, Ф. С.** Основные принципы организационно-функционального построения электронных библиотек как подсистем АБИС [Электронный ресурс] // материалы конф. «Крым-2007». – Москва : ГПНТБ России, 2007. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/proceeding.html>. – Загл. с экрана.

3. **Сорокин, И. В.** Новая версия программного решения «Либэр. Электронная библиотека» с модулем защиты документов от копирования

***Psohlavec Tomáš, Uhlíř Zdeněk, Knoll Adolf,
Psohlavec Stanislav, Heller Jakub (Чехия)***

**BENEFITS OF COOPERATION WITHIN ENRICH PROJECT,
APPLIED METHODS OF COOPERATION,
DEDICATED TOOLS AND SERVICES**

Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.eu>) представляет собой ресурс, предоставляемый Национальной библиотекой Чешской Республики (<http://www.nkp.cz>), которая выступает в качестве стратегического лидера и контент-координатора, а также учреждением AIP Beroun Ltd. (<http://www.aipeberoun.cz>), выступающим в качестве технического провайдера и системного администратора. Manuscriptorium стал крупнейшим европейским ресурсом благодаря реализации проекта ENRICH (<http://enrich.manuscriptorium.com>), финансируемого в рамках программы eContent. Результаты проекта доступны для дальнейшего использования, и Manuscriptorium открыт для сотрудничества с новыми партнерами. В докладе представлено краткое исследование Manuscriptorium, а также демонстрация новых возможностей.

Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.eu>) is a resource provided by the National Library of the Czech Republic (<http://www.nkp.cz>) as a strategic leader and content coordinator as well as by the AIP Beroun Ltd. (<http://www.aipeberoun.cz>) as a technical provider and system administrator. Manuscriptorium became a major resource at the European level due to realization of the ENRICH project (<http://enrich.manuscriptorium.com>) funded under eContent+ programme. The project results are available for further usage and Manuscriptorium is open for cooperation with new partners and therefore a short Manuscriptorium case study can be presented, including demonstration of new features with stress on possible ways of cooperation.

Keywords: Manuscripts, Incunabula, Digital Library, Interoperability, Shared repositories